

УДК 378.147:81'1

DOI: 10.32342/2522-4115-2021-1-21-20

М.О. КУЦ,

*кандидат педагогічних наук, асистент кафедри іноземної філології,
українознавства та соціально-правових дисциплін
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)*

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Розкрито проблему підвищення ефективності викладання іноземних мов студентам немовних спеціальностей шляхом запровадження в освітній процес системи педагогічних технологій навчання.

Визначено, що педагогічними технологіями навчання є такі, що ґрунтуються на сучасних позиціях професійного розвитку особистості і спрямовані на досягнення освітніх цілей. У процесі навчання іноземних мов вони є способом поетапної системної організації комунікативної взаємодії викладача й студента за умов оперативного зворотного зв'язку між ними через використання конкретних методів, форм і засобів навчання.

З'ясовано, що провідний клас педагогічних технологій навчання іноземних мов становлять комунікативно орієнтовані технології – технологічний проект і відповідна система його послідовної та поетапної реалізації, в якому навчання постає як модель реального іншомовного спілкування.

У статті здійснено класифікацію педагогічних технологій навчання іноземних мов студентів економічних спеціальностей, що сприятиме більш системному їх застосуванню задля підвищення ефективності навчального процесу в закладах вищої освіти. Серед підвидів комунікативно орієнтованих технологій навчання іноземних мов студентів економічних спеціальностей виділяють такі: за суб'єктами управління навчальним процесом – технології викладання, учіння, партнерської взаємодії й інструментальні технології; за місцем в організації навчального процесу – технології аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи; за методологічним підходом – технології-модернізації і технології-трансформації; за рівнем застосування – метатехнології, галузеві макротехнології, модульно-локальні й мікротехнології.

Напрями подальших досліджень автор вбачає в розробці технологічного інструментарію для імплементації та реалізації зазначених вище технологій відповідно до особливостей професійної підготовки студентів економічних спеціальностей.

Ключові слова: педагогічні технології навчання, класифікації педагогічних технологій, навчання іноземних мов, студенти економічних спеціальностей.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні володіння іноземними мовами кваліфікованим економістом розглядається не лише як бажана, але і як нагальна умова його конкурентоспроможності та професійної мобільності. Домінуюче місце з-поміж цілей професійної підготовки студентів економічних спеціальностей належить створенню умов для формування комунікативних особистісних якостей майбутніх фахівців, а також рис, опосередкованих рівнем їхньої іншомовної комунікативної компетентності, – здатності до академічної мобільності, автономного учіння, навчання впродовж життя. Між тим реалізація таких цілей гальмується наявними можливостями освітніх систем, обмеженим терміном і екстенсивним типом іншомовної підготовки студентів, переважно середнім рівнем імплементації в навчальний процес сучасних технологічних підходів навчання іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідною метою навчання іноземних мов, як зазначають Н. Гальскова, Р. Гришкова, С. Кожушко, Ю. Пассов, О. Тарнопольський та ін. [4; 8; 17], має бути формування іншомовної культури студентів, тобто всіх тих якостей, які здатен привнести процес оволодіння іноземною мовою в навчальних, пізнавальних, розвивальних та виховних аспектах [8]. У теорії і практиці вивчення іноземних мов у немовних закладах вищої освіти накопичено чималий досвід реалізації цієї мети. Зокрема теорію та методику комунікації іноземною мовою розкривають у своїх працях І. Бім, Н. Бориско, Н. Гальскова, Р. Гришкова, Г. Китайгородська, Г. Лозанов, М. Ляховицький, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, А. Плесневич та ін.; дидактичні аспекти організації процесу засвоєння іншомовних знань студентами – П. Бех, О. Биконя, І. Крилова, С. Кожушко, О. Миролубов, Р. Мільруд, Л. Морська, О. Петрашук, О. Плахотник, Ф. Рожкова, О. Тарнопольський та ін.

Між тим зменшення обсягу навчання іноземних мов у немовних закладах вищої освіти до критичного значення призвело до втрати його ефективності. Саме тому в педагогічній практиці широко застосовуються технологічні підходи, що спроможні забезпечити процес інтенсивного засвоєння іноземних мов студентами. Методологічні основи імплементації педагогічних технологій розкривають у своїх працях В. Беспалько, В. Боголюбов, М. Кларін, І. Підласий, Г. Селевко, С. Смирнов, В. Стрельников та ін. Дидактичні аспекти комп'ютерної підтримки цього процесу вивчають Р. Бужиков, Н. Волкова, М. Жалдак, О. Лаврентьева, С. Маврін, П. Образцов, П. Сердюков, П. Сисоєв, О. Янкович, С. Яцюк. Вагоме підґрунтя для наукових пошуків становлять праці зарубіжних дослідників (Дж. Брунер, Б. Додж, М. Дрісколл, Д. Дьюї, Д. Еллай, К. Лівінгстоун, К. Мередит, П. Мітчелл, В. Оконь, Д. Стил, Е. Торндайк, Дж. Харрис, Т. Хатчинсон та ін.). Студіювання першоджерел дозволило з'ясувати, що «педагогічна технологія» є системною категорією, яка автономно функціонує на трьох змістових рівнях (науковому, процесуально-описовому й процесуально-діяльнісному), при цьому перебуває в системних взаємозв'язках і займає своє місце в ієрархії освітніх, виховних і дидактичних технологій [6]. Адаптація до вітчизняних умов та розробка на цій основі нових педагогічних технологій навчання іноземних мов (Е. Арванітопуло, Т. Гусак, Г. Друзь, О. Морозова, Г. Онкович, О. Палка, Є. Полат, Л. Шерстюк, О. Шикалова, Л. Ярошук та ін.) спричинила їх трактування як таких педагогічних технологій, що ґрунтуються на сучасних позиціях професійного розвитку особистості і спрямовані на досягнення освітніх цілей. У процесі навчання іноземних мов такі технології є способом поетапної системної організації комунікативної взаємодії викладача й студента за умов оперативного зворотного зв'язку через використання конкретних методів, форм і засобів навчання [6].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Водночас відзначимо, що поява широкого спектра педагогічних технологій навчання спричинила невизначеність їх місця і ролі в мовній підготовці фахового спеціаліста. Аналізуючи наукову літературу та педагогічну періодику, можна констатувати чимало спроб класифікацій педагогічних технологій. Зокрема Г. Селевко, узагальнивши існуюче розмаїття, запропонував класифікацію, що ґрунтується на 15 найбільш суттєвих сторонах та ознаках: рівень використання, філософська основа, методологічний підхід, провідний фактор розвитку особистості, наукова концепція передачі та засвоєння досвіду, орієнтація на особистісні сфери та структури індивіда, характер змісту та структури, основний вид соціально-педагогічної діяльності, тип управління навчально-виховним процесом, домінуючі методи і способи, організаційні форми, засоби навчання, підходи та орієнтації педагогічної взаємодії, напрям модернізації, категорія педагогічних об'єктів [9, с. 37–38].

Також Г. Селевко класифіковано технології за суттєвими та інструментальними властивостями: цільовою орієнтації, організації навчання, особливостями змісту, орієнтації на особистісні структури (знання, уміння, навички; система розумових дій; естетично-моральна система; система механізмів самокерування; дієво-практична система. До змісту технологій учений включає як процесуальні характеристики (мотиваційна, управлінська, категорія студентів), так і програмно-методичне забезпечення її реалізації в конкретних умовах освітнього процесу (навчальні плани, програми, методичні посібники, дидактичні матеріали, наочні технічні засоби навчання, діагностичний інструментарій) [9]. Здійснена ученим робота має велике значення для розвитку педагогічних технологій як наукової дисципліни. Проте для реальної практики навчання більш суттєвим є створення методологічних орієнтирів до застосування педагогічних технологій навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз змісту педагогічних технологій навчання іноземних мов студентів економічних спеціальностей та створення їх класифікації, що сприятиме більш системному їх застосуванню задля підвищення ефективності навчального процесу в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходимо з того, що педагогічна технологія навчання є системною категорією, орієнтованою на дидактичне застосування наукового знання, наукові підходи до організації навчального процесу з урахуванням емпіричних інновацій, спрямованих на досягнення високих навчальних результатів [15]. Структурними складовими педагогічної технології навчання як системи є: цілі та заплановані результати навчання; зміст навчання; методи навчання; форми організації навчального процесу; засоби навчання; засоби діагностики й контролю стану результатів навчання; суб'єкти освітнього процесу – викладачі та студенти [13].

Загалом, педагогічна технологія навчання постає як технологічний проєкт – алгоритм дій викладача і студентів, що містить основу будь-яких ситуаційно необхідних дидактичних конкретизацій у вигляді дидактично «оформленої» моделі, що може бути реалізована на практиці (П. Образцов [7]).

Беручи до уваги наявне розмаїття педагогічних технологій навчання іноземних мов, під їх класифікацією далі будемо розуміти багатоступеневий і розгалужений поділ обсягу родового поняття «педагогічні технології» на підвиди [12, с. 200].

Насамперед розрізняємо серед них такі чотири провідні види: педагогічні технології викладання й учіння, а також технології партнерської взаємодії в системі «викладач – студент – група» та інструментальні технології, що ґрунтуються на застосування ТЗН як засобів створення іншомовного комунікативного середовища. Далі подаємо їх характеристики.

Інструментальні технології навчання іноземних мов – це система розробки й застосування спеціальних засобів навчання, що базується на методиці навчання іноземних мов та спрямовується на досягнення освітніх цілей у підготовці студентів економічних спеціальностей. Відповідно до результатів досліджень П. Сердюкова включаємо до них такі взаємозалежні складові, як: 1) безкомп'ютерні технології застосування ТЗН; 2) комп'ютерні технології навчання; 3) телекомунікаційні технології, що ґрунтуються на застосуванні телекомунікаційних засобів і мереж [10]. Особливий клас інструментальних технологій становлять інтернет-, веб- (web-learning / web-based learning) та хмарні технології. Їх значущість полягає в можливості як використовувати онлайн-сервіси для вивчення іноземної мови, так і працювати з автентичними матеріалами культурологічного й економіко-соціального типу [16]. Педагогічні технології навчання, побудовані на іншомовній Інтернет-інформації, сприяють найбільш ефективному формуванню в студентів усіх видів іншомовної комунікативної компетентності, дають змогу використовувати мову як засіб реального спілкування. До того ж набуває подальшого розвитку й інформаційна компетентність студентів економічних спеціальностей, уміння організувати спілкування за інтересами в усній та письмовій формах. Зрозуміло, що робота з автентичними джерелами передбачає рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності студентів не нижче середнього. Водночас і від викладача вимагаються вміння організації такої діяльності студентів на технологічній основі [2; 17].

Зауважимо, що характерною особливістю навчального процесу є його бінарність тобто поєднання в ньому активностей з викладання та учіння. Відповідно до цього *педагогічні технології викладання* орієнтовані на управління навчальною діяльністю студентів. Тож з-поміж них можуть бути виокремлені такі педагогічні технології: проєктування освітніх цілей, формування навчальної діяльності студентів, встановлення зворотного зв'язку, коригування навчальної діяльності [11]. До цього додамо технології оцінки наявних в арсеналі викладача педагогічних технологій, що передбачає їх класифікацію, аналіз характеристик, критеріїв вибору та зіставлення з цілями й завданнями навчального процесу.

Під час пошуку доцільних педагогічних технологій навчання виходимо зі своєрідності вивчення іноземних мов у немовних закладах вищої освіти. Вона полягає в тому, що студентів, насамперед, навчають не основам мовознавства, а мовній і мовленнєвій діяльності, предметом якої є думка. Тож необхідні педагогічні *технології учіння*, які б стимулювали студента на самостійне мислення, міркування, розмірковування, аргументування й висловлювання в усній або письмовій формі [11]. Це

технології таксації цілей учіння, продуктивні технології, самоорганізації самостійної навчальної діяльності, самоорганізації позааудиторної роботи, портфоліо.

При вивченні іноземних мов значущою є співпраця між викладачем і студентом та між студентами, що сприяє організації комунікативної взаємодії і активній мовній практиці. *Технології партнерської взаємодії в системі «викладач – студент – група»* забезпечують спілкування, за якого враховуються інтереси його учасників, їхні мотиви, емоції, потреби, ступінь оволодіння іноземною мовою, визнається цінність особистості кожного. Побудова партнерських відносин у процесі вивчення іноземної мови не лише створює позитивний психологічний клімат, але й сприяє більш швидкому вирішенню професійних завдань [14]. До таких технологій включаємо: тестові, інтерактивні, групові, ігрові, тренінгові, рефлексивні, технології розвитку критичного мислення, case-study, технології дистанційного навчання, компаративні [11].

Опрацювання технологій навчання іноземних мов завжди спирається на розроблені моделі й відбувається в межах певного підходу до організації навчальної діяльності. З-поміж існуючих сьогодні підходів до навчання іноземних мов наголосимо на таких: особистісно орієнтований, особистісно діяльнісний, діяльнісно орієнтований, комунікативний, діяльнісно-комунікативний, індивідуальний, конструктивістський, ігровий, проєктивний тощо [17]. Огляд існуючого педагогічного досвіду викладання іноземних мов переконує в тому, що найбільшого визнання набувають технології, побудовані на основі комунікативно орієнтованого підходу, який уперше був на науково-методологічному рівні обґрунтований Ю. Пассовим. Мається на увазі побудова такого технологічного проєкту, у якому навчання є моделлю реального іншомовного спілкування, причому не його копією, а схематичною презентацією [8]. Комунікативний підхід у сучасній методиці викладання іноземних мов визначається найбільш плідним, оскільки забезпечує як ефективне оволодіння студентами іноземною мовою, так і постановку студента в активну навчальну позицію, де студент розглядається як особистість, яка розмірковує, відчуває, розуміє і хоче висловитись. Отже, побудова змісту комунікативно орієнтованих технологій у навчанні іноземних мов ґрунтується на принципах: мовної, культурологічної й тематичної спрямованості, функціональної, особистісної орієнтованості, колективного характеру організації навчання [4].

На підґрунті комунікативно орієнтованого підходу, зокрема комунікативного методу, було розроблено чимало технологій навчання іноземних мов. Як цілком слушно вказують М. Кларін [5], сучасні інноваційні підходи до навчання (до них належить і технологічний підхід) можна розділити на два основних типи, які відповідають репродуктивній і проблемній орієнтації освітнього процесу. Тож досліджувані нами педагогічні технології навчання можуть бути поділені на технології-модернізації та технології-трансформації в навчанні іноземних мов студентів економічних спеціальностей.

Технології-модернізації перетворюють та вдосконалюють навчальний процес у межах його традиційної репродуктивної орієнтації. Тобто застосовувані технології спрямовуються, насамперед, на формування знань і способів дій за зразком та орієнтовані на високоефективне навчання, однак репродуктивного рівня. Такі технології можуть бути об'єднані в тип технологій повного засвоєння знань. Без таких технологій (технології навчального, тьюторського заняття, роботи з текстом, піснею, аудіювання, тренінгові технології тощо) неможливо досягти базового рівня оволодіння мовою [5].

Водночас здобуття тими, хто навчається, досвіду творчої мовленнєвої діяльності, вироблення ціннісних орієнтацій, виховання іншомовної культури можливе при застосуванні педагогічних технологій, що трансформують, перетворюють традиційний навчальний процес і спрямовуються на забезпечення його дослідницького характеру. До переліку *технологій-трансформацій* варто включити: ігрові, проєктивні, дистанційні, інтерактивні, технології формування критичного мислення, веб-технології. Ці технології зазвичай є особистісно орієнтованими, оскільки центровані на особистість студента та спрямовані на його професійний розвиток [11].

Працюючи над класифікацією педагогічних технологій навчання іноземних мов *за формою організації навчальної діяльності студентів*, розрізняємо технології аудиторної, позааудиторної і самостійної роботи та вбачаємо серед них такі технології, як організація навчального заняття, факультативу, спецкурсу, тренінг-курсу, клубної роботи, дистанційного навчання.

За рівнем використання або за вертикальним рівнем запровадження педагогічних технологій, обґрунтованим Г. Селевком [9, с. 24–25], розмежовуємо:

– *метатехнології* – загальнопедагогічні технології, що сприяють оптимізації освітнього процесу в економічному ЗВО. До цього рівня відносимо такі, що сприяють видозмінам структури і змісту навчання (проблемні, інтенсивні, модульні); ураховують запити і внутрішні потреби студентів (розвивальні, диференційовані), змінюють способи діяльності в навчанні (контекстні, тренінгові, ігрові) [9];

– *галузеві макротехнології* – спеціально розроблені навчальні комплекси для вивчення іноземних мов світового рівня – Success, Total English, Oxford New English, Oxford English Result, Cambridge Face2Face All Levels Full Set, Macmillan – Attitude тощо;

– *модульно-локальні технології* – вирішують часткові завдання організації іншомовної комунікативної діяльності студентів. До них варто віднести технології навчального, тьюторського, тренінгового, факультативного заняття, що є достатньо розробленими в педагогічній практиці та типові для немовних ЗВО – технології клубної роботи. До цього рівня педагогічних технологій належать також проєктні технології, технології веб-квесту та технології ситуційного аналізу (case-study);

– *мікротехнології*, які вирішують вузькі оперативні завдання іншомовного спілкування в межах дидактичної сфери навчального процесу, тобто поліпшують, інтенсифікують окремі аспекти навчальної роботи. До них, насамперед, належать: ігрові, тестові, інтерактивні технології, технології організації групової роботи, розвитку критичного мислення.

Отже, зроблений нами огляд педагогічних технологій навчання іноземних мов дає змогу здійснити їх класифікацію (рис. 1).

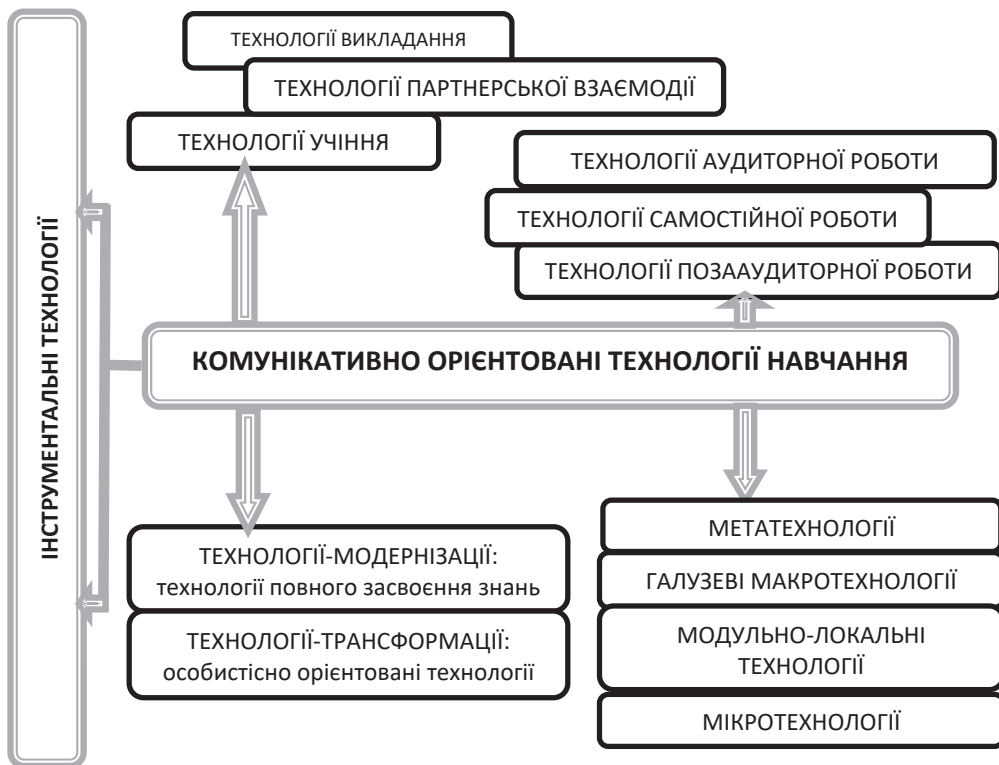

Рис. 1. Педагогічні технології навчання іноземних мов студентів економічних спеціальностей

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. Отже, провідний клас педагогічних технологій навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей становлять комунікативно орієнтовані технології. Комунікативно орієнтованими техно-

логіями є технологічний проєкт і відповідна система його послідовної та поетапної реалізації, у яких навчання постає як модель реального іншомовного спілкування. Комунікативно орієнтовані технології навчання іноземних мов в економічному ЗВО можуть бути охарактеризовані за своїм структурними (суб'єкти освітнього процесу, цілі та заплановані результати навчання, зміст навчання, методи і форми організації навчального процесу, засоби навчання, діагностики й контролю стану результатів навчання) та функціональними компонентами – концептуальний, змістовий та процесуальний; класифіковані за суб'єктами управління навчальним процесом, за місцем в організації навчального процесу та за методологічним підходом.

Напрями подальших досліджень вбачаємо в розробці технологічного інструментарію для імплементації та реалізації зазначених вище технологій відповідно до особливостей професійної підготовки студентів економічних спеціальностей.

Список використаної літератури

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогических технологий. Москва: Педагогика, 1989. 192 с.
2. Биконя О.П. Модель організації дистанційного навчання курсантів економічних спеціальностей англійської мови. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2020. № 2 (20). С. 132–139. DOI: 10.32342/2522-4115-2020-2-20-15.
3. Бужиков Р.П. Педагогічні умови застосування інноваційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземних мов студентів вищих економічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 250 с.
4. Гришкова Р.О. Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей: навч. посіб. [для студентів вищих навчальних закладів]. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 220 с.
5. Кларин М.В. Педагогическая технология. Москва: Просвещение, 1989. 176 с.
6. Куц М.О. Педагогічні технології навчання іноземних мов студентів у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Тернопіль, 2017. 19 с.
7. Образцов П.И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов: учеб. пособие. Орел: ОГТУ, 2005. 114 с.
8. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению: учеб. пособие [для пед. ин-тов]. Москва: Просвещение, 1985. 223 с.
9. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. Москва: НИИ школьных технологий, 2006. Т. 2. 816 с.
10. Сердюков П.І. Теоретичні основи навчання іноземних мов у мовному вузі з використанням інформаційних технологій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 1997. 32 с.
11. Стрельников В.Ю. Педагогічні основи забезпечення особистого і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 2. 230 с.
12. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е.Ф. Губский, Г.Ф. Кораблева, В.А. Лутченко. Москва: Академия, 2005. 576 с.
13. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: учеб. пособие [для студ. вузов, обуч. по пед. спец., магистрантов, аспирантов и слушателей системы доп. проф. образования]. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 437 с.
14. Янкович О.І. Освітні технології в історії вищої педагогічної освіти України (1957–2008): монографія / за ред. В.М. Чайки. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 320 с.
15. Ярошук Л.Г. Педагогічні технології навчання предметів гуманітарного циклу учнів гімназії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Луцьк, 2008. 208 с.
16. Lavrentieva O., Ivanova H., Eivas L., Zenkovych Iu., Uchitel A. The students' brainwork intensification via the computer visualization of study materials. *Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019). Kryvyi Rih, Ukraine, December 20, 2019*. Vol. 2643. P. 185–209. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2643/paper10.pdf> (Accessed 17 April 2021).
17. Tarnopolsky O., Volkova N., Kozhushko S. Sustained English lingua-cultural education: a solution for Ukraine. *The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020)*. 2020. Vol. 166. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016610004>.